

INVENTORY PROJECT FOR THE CULTURAL ASSETS OF ISTANBUL

ABSTRACT

Being one of the most important cities of Turkey in terms of archaeological, monumental, civil, modern and also industrial architectural heritage, Istanbul includes approximately 35.000 historical and cultural properties. The inventory and documentation project was initiated in 2015 by the Directorate of Cultural Heritage Preservation of Istanbul Metropolitan Municipality. This is 'the most comprehensive inventory project' created in Istanbul, which is directly focused on the cultural heritage and led by the local government. The project aimed to create an integrated database of cultural assets, provide accessibility through web and share the results via the publications.

During the Inventory Project, a huge amount of data including old maps, old photographs, archive documents, drawings and projects were brought together and classified according to their types and contents. Afterwards, each registered historical value was visited on-site, observed and photographed. Also some buildings were documented to be proposed to Preservation Boards for registration. Numeric, textual and spatial data were recorded by using the special software which was developed for this study. During the project, 74 types of data such as location, physical information, architectural description, conservation state, materials, construction technique, problems, bibliography, etc. were recorded in detail. Software was also developed synchronously by data acquisition. This was one of the best opportunities in order to realize and solve the handicaps of data processing, printing, GIS tools or other editing options. The existing version of the software allows printing 4 types of inventory forms. One of these types is the common form of European Council and others are generated by our Project Team. Forms include all of the numeric data recorded in the software with two photographs and a site plan. Depending on the database, analytical studies are planned, following the standard guidelines of architectural and urban heritage conservation principles.

The whole site-work in 39 districts of Istanbul is completed by 2019. As a result, 55 series of inventory books including all of the cultural assets of Istanbul are published. Also, other books including analytical studies and evaluations about the conservation state of some selected areas will be prepared. The classification methodology and the data processing system will be useful for future projects. The software will be continued to be redeveloped until it responds well to the possible scenarios of inquiry. It is expected to serve the database for other conservation projects or risk assessment, monitoring and management studies.

İstanbul Kültür Varlıkları Envanteri Projesi 2015-2019

 DR. ESRA KUDDE*

1. Giriş

Türkiye'deki tescilli kültür varlığının yaklaşık üçte birini (%32) barındıran İstanbul'da, herhangi bir proje/uygulama öncesinde tarihi eserlerle ilgili doğru ve güncel bilgilerin alınması, ayrıntılı tutulmaları, etki değerlendirme raporlarının ve bazı analizlerin hazırlanması gerekmektedir. Ancak ortak ve güncel bir kültür envanteri bulunmaması; çok sayıda kurum ve kuruluş,

bağımsız verilerle planlama yapmaktadır. Proje'nin geliştirilmesinde en önemli etken, İstanbul'daki tarihi eser sayısının dahi net olarak bilinmemesidir. Projenin başında (2015), İstanbul'daki tescilli eser sayısı Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre 30.694; İstanbul Büyükşehir Belediyesi verilerine göre 31.769 olarak bilinmekteydi. Ayrıca, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları, GEEAYK (Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu) ve Encümen arşivlerinin sayısal ortamda tutulmama-

sı ve istenen bilgilere erişilememesi önemli bir sorundur.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı bünyesindeki Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü'nün başlıca görevi, "İstanbul bütününde kültürel miras envanterinin oluşturulması ve güncellenmesine yönelik araştırma, veri toplama, belgeleme, tespit ve analiz çalışmalarını yürütmek ve bu çalışmaların ortak kullanıma katkı sağlamak amacıyla basılı materyal ve/veya erişilebilir veri bankası haline getirmek" olarak belirlenmiştir. İstanbul'da

* Dr. Esra KUDDE, İBB Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü, e-posta:esra.kudde@ibb.gov.tr

koruma konusunda çalışan bütün kişi, kurum ve kuruluşların ortak bir veri tabanı üzerinden çalışmalarını yürütmesi ve projelerin doğru bir belgelemeye dayandırılması için, 2015 yılında İstanbul Kültür Varlıkları Envanteri Projesi başlatılmıştır.¹

İstanbul Kültür Varlıkları Envanteri Projesi; bugüne kadar **İstanbul genelini ele alan**, mevcut tüm arşivleri bir araya getiren ve sayısal veri tabanına dönüştüren en kapsamlı projedir. Projenin en önemli artıları;

bütüncül yaklaşımı, disiplinlerarası teknik kadrosu, çalışma metodolojisi ve kurumsal hafıza içerisinde kesintisiz, sürdürülebilir biçimde tasarlanmış olmasıdır. Envanter verilerinin tek bir sayısal kaynaktan toplanması, sürekli güncellenmesi ve ortak kullanıma sunulması koruma alanı için önemli bir ihtiyaçtır.

Proje tamamlandığında, İstanbul'un herhangi bir bölgedeki tescilli kültür varlıklarının sağlamlık, mülkiyet, korunma duru-

mu, yapım tekniği vd. birçok açıdan güncel durumları sorgulanabilecek ve bilgilere ortak bir kanaldan erişilebilecektir. Projenin çıktıları, envanter fişleri, kitaplar, sayısal veri tabanı olarak hizmete açılacaktır.

Envanter verileri, beş yılda bir güncellenecek; değişiklikler hem dijital hem de basılı kaynaklara işlenecektir. Envanterin güncellenmesi işi, İBB Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü'nün görevleri arasındadır.

2. Projenin Amacı

- İstanbul genelinde tarihî eserlerle ilgili **"tek, doğru ve güncel"** bir veri kaynağı oluşturmak,
- İstanbul'daki **"tescilli ve tescili önerilecek"** eserleri kayıt altına almak,

- Kültür varlıklarının **"güncel durumunu"** tespit etmek,
- Her eser için yapılan tespitleri **"sorgulanabilir"** sayısal veriye dönüştürmek,

- Tarihî eserler için **"sayısal veri tabanı"** oluşturmak,
- Bu alanda çalışan kişi, kurum ve kişilerin **"ortak kullanacağı bir bilgi ağı sunmak"**tır.

3. Projenin Kapsamı ve Yöntemi

Envanter çalışmasının başında, farklı mesleklerden uzmanları barındıran bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Projenin, 11 kişi ile başlanan ve sayısı 41 kişiye ulaşan çalışma grubunda; mimarlık, restorasyon, şehir ve bölge planlama, sanat tarihi ve arkeoloji alanlarında eğitim almış kişiler yer almaktadır. Farklı meslek gruplarından oluşan ekibin, kültür varlıklarının tespiti ve envanteri konularında bilgilendirilmesi amacıyla bir hafta süreli eğitim programı hazırlanmıştır. Program kapsamında; çalışma ekibine Prof. Dr. Zeynep Ahunbay tarafından bugüne kadar yapılan envanter çalışmalarından örnekler, koruyucu envanterin amacı, yöntemi, dikkat edilmesi gereken hususlar ve envanter fişlerinde mimari tanımlama konusunda eğitim verilmiş; araştırmalarda başvurulması gereken kaynaklar önerilmiştir. Prof. Dr. Özer Kanburoğlu tarafından mimari fotoğraf çekim teknikleri, Dr. Esra Kudde tarafından veri girişi ve envanter çalışma yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Ardından, alanda

örnek tespit ve inceleme uygulamaları yapılmıştır.

Proje kapsamında tasarlanan çalışma yöntemi;

- 1- Mevcut veri ve bilgilerin derlenmesi,
- 2- Yerde tespit, inceleme ve fotoğraflı belgeleme yapılması,
- 3- Envanter/Anıt Fişlerinin doldurulması,
- 4- Elde edilen verilerin sayısallaştırılarak karşılaştırılması ve değerlendirilmesi
- 5- Çalışma sonuçlarının paylaşımı ve erişime açılmasıdır.

3.1. Mevcut veri ve bilgilerin derlenmesi

Bu kapsamda; Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu kararları, GEEAYK (Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu) arşivi, Encümen arşivi, eski haritalar, raporlar ve eski fotoğraflar olmak üzere 500.000'in üzerinde belge taranmış; ilçe-mahalle-ada-parsele göre sınıflandırılmıştır. Ulaşılan her türden materyal, ilgili eserin dosyasında toplanarak gelecekte de

kolayca kullanılacak sistematik bir bilgi deposu oluşturulmuştur. Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü bünyesinde kurulan dosyalama sistemi yeni bilgi-belge buldukları geliştirilmektedir. Ayrıca, bir kütüphane oluşturulmuş; literatür araştırmaları için kılavuz listeler hazırlanmıştır.

3.2. Yerde tespit ve incelemelerin yapılması (Alan Çalışması)

Bu çalışma kapsamında; İstanbul'un 39 ilçesi, 782 mahallesinde, tescilli ve tescili önerilecek eserler yerinde görülmüş ve incelenmiştir. Bugüne kadar 152 tür kültür varlığı tespit edilmiştir (Şekil 1). Proje ekibinin tamamı alan çalışmalarına katılmış; iki-üç kişilik ekipler halinde, günlük program ve haritalar doğrultusunda tespit ve fotoğraf çekimi yapılmıştır (Şekil 2). Tescilli eserlerin ada, parsel, adres, işlev, yapım tarihi, mimari üslubu, taşıyıcı sistem özellikleri, malzemeleri, yapım tekniği, örtü durumu, plan-cephe-iç mekân

¹ Projenin devamlılığı açısından, envanterin oluşturulması ve beş yılda bir güncellenmesi eski Kültürel Miras Koruma Müdürü (2015-2019) İhsan İlze tarafından Müdürlük yönetmeliğine kaydedilmiştir.

özellikleri, özgünlük durumu, teknik donatıların varlığı, bozulmalar ve güncel durumuna ilişkin gözlemler yapılmıştır.

3.3. Envanter/Anıt fişlerinin doldurulması (Veri Girişi)

Bu çalışma kapsamında; kültür varlığının belirli bir tarihteki durumunu yansıtan envanter fişinde, anıtın veya sitin 1/1000 ya da 1/5000 ölçekli haritası, güncel fotoğrafı, kadastral bilgileri, türü, yapım tarihi, mülkiyeti, mimari üslubu, özgün işlevi, korunma durumu, bozulma derecesi, tarihçesi, gözlemlere dayalı ayrıntılı tanımı, sorunları ve eserle ilgili kaynakça/dizin gibi bilgileri içeren bir çeşit kimlik belgesi oluşturulmaktadır. Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü uzmanları, Avrupa Konseyi anıt fişine (Şekil 3) ek olarak 74 tür sorgulanabilir veri içeren üç envanter fişi tasarlamıştır (Şekil 4, 5, 6). Tasarlanan formlardan biri A3, diğerleri 30x30 cm boyutundadır. Her formda, mimari ve teknik bilgi-

lerin yanı sıra vaziyet planı, koordinat bilgileri ve iki güncel fotoğraf yer almaktadır. Formlardan birinde, eski fotoğraf/tarihî harita için de alan ayrılmıştır. Yazılım aracılığıyla, konuya göre istenen biçimde envanter formunu elde etmek ve gerekli resmi yazışma ya da bilimsel raporlara eklemek mümkündür.

3.4. Verilerin sayısallaştırılması ve değerlendirilmesi (Analiz)

Bu çalışma kapsamında; mimari ve mekânsal veriler işlenerek, tescilli yapılar, anıt türü, günümüze ulaşamayan kayıp eserler ve türleri, dönem, mülkiyet, güncel kullanım/işlev, korunma durumu, taşıyıcı sistem türlerinin dağılımı, sağlamlık durumu, özgün işlevini koruyan eserler gibi çeşitli türlerde analizler üretilmektedir (Şekil 7, 8). Analizlerin kapsamını genişletmek ve çapraz analizleri başka verilerle karşılaştırarak yorumlamak mümkündür. Ayrıca,

tescile önerilmeye değer özellikleri tespit edilen eserler belirlenmekte ve ilgili Koruma Bölge Kurulunun onayına sunulmaktadır.

3.5. Çalışma sonuçlarının paylaşımı ve erişime açılması

Envanter verilerinin hem kurum-ve kuruluşlar hem araştırmacı ve öğrenciler hem de vatandaşlar tarafından erişilebilir olması projenin ana hedefleri arasındadır. Envanter fişlerini içeren 55 ciltlik kitap serisi tamamlanmıştır (Şekil 9). Ayrıca, Fatih, Beyoğlu gibi kültürel ve tarihî miras bakımından yoğun/zengin ilçeler için, güncel korunma durumu ve analiz sonuçlarını içeren kitaplar hazırlanmaktadır. Veritabanı, <http://cbs.ibb.gov.tr> ve ilgili Müdürlüğün internet sitesi üzerinden erişime açılacak, sorgulama ekranı kullanılarak istenen veriler liste veya harita şeklinde görüntülenebilecektir. İstanbul'un geneli için yürütülen projenin sonuç ürünlerinin geliştirilmesi ve Ar-Ge aşaması devam etmektedir.

4. Proje Süreci

Proje alanının büyüklüğü (İstanbul il geneli) ve ayrıntılı alan tespitlerini gerektiren çalışma metodu göz önünde bulundurularak, projenin dört etap halinde yürütülmesine karar verilmiştir:

- Projenin 1. Etapında, Üsküdar ve Eyüpsultan ilçeleri,
- 2. Etapında, Tarihi Yarımada Yönetim Planı Alanı Sınırları (Fatih ilçesinin tamamı ve kısmen Bayrampaşa, Zeytinburnu ilçeleri),
- 3. Etapında, Beyoğlu, Şişli, Adalar, Kadıköy, Şile ilçeleri,
- 4. Etapında, İstanbul'un kalan 31 ilçesi ele alınmıştır. İstanbul genelinde araştırma, sınıflandırma ve alan çalışmaları tamamlanmıştır; analiz ve paylaşım süreçleri devam etmektedir.

ETAP	İLÇE ADI	TARİH	BİLİNEN TESCİLLİ ESER ADEDİ / 2015	TESPİT EDİLEN TESCİLLİ ESER ADEDİ
1. Etap	Üsküdar	2015	2503	2683
	Eyüpsultan	2015-2016	1102	1166
2. Etap	Fatih	2016-2017	9977	10520
	Şişli	2017	769	941
3. Etap	Şile	2017	1040	1166
	Adalar	2017	1485	1692
	Kadıköy	2017	1604	1634
	Beyoğlu	2017-2018	5712	6060
4. Etap	Silivri	2018	338	572
	Catalca	2018	337	363
	Beykoz	2018	1344	1418
	Diğer ilçeler	2018-2019	5558	6500 +
TOPLAM		2015 - 2019	31769	34715 +

AVRUPA KONSEYİ		DÜĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARIN KORUNMA ENAVANTERİ B.K.M.K.E.		ANIT		ENVANTER NO		22504	
TARİHTE		323 İLÇE		FATİH		ESKİ ADA		C21B04B1A	
İL		İSTANBUL		MAHALLE		YEDİKULE		İBRAHİM İLYAS BEY	
SOKAK VE KAĞIT NO		İBRAHİM İLYAS BEY CAD. MÜHENDİS ALI SK. NO 1		KADASTRO		ADANA		1272	
ADİ		STODİOS MANASTIRI - KİLİSE, İBRAHİM İLYAS BEY KÜLLİYESİ - CAMİ		YAPITAN		SENATÖR STODİOS		YAPIM TARİHİ	
YAPIM TARİHİ		400		KİTAP		YERİ		KARAR NO	
FOTOGRAF		1		FOTOGRAF		2		FOTOGRAF	
KORUNMA DURUMU		A		B		C		D	
YAZIT PLANI		1		2		3		4	

Şekil 3. Envanter fişi 1 (Avrupa Konseyi biçimi)

KÜLTÜR VARLIKLARI ENAVANTERİ		PAFTA NO		İL		İSTANBUL		ESKİ ADA		HARİTA NO		C21B04B1A		ENVANTER NO	
ADANA		MAHALLE		YEDİKULE		ESKİ PARSEL		İBRAHİM İLYAS BEY CAD. MÜHENDİS ALI SK. NO 1		HARİTA ÖLÇEĞİ		1:1000		22504	
1272		ADRES		İBRAHİM İLYAS BEY CAD. MÜHENDİS ALI SK. NO 1		KADASTRO		ADANA		X KOORDİNATI		28,92860555		Y KOORDİNATI	
PARSEL		İLİŞKİLİ ENAVANTER NO		24927_25000_25005_25499_25501_25503_25504_25507_25536		GÜNÜMÜZDEKİ İŞLEVİ		KALINTI		BAK. SORUMLU KUR.		VAKİF		22504	
ANTIN ADI		STODİOS MANASTIRI - KİLİSE, İBRAHİM İLYAS BEY KÜLLİYESİ - CAMİ		DİĞER ADI		İOANNES PRODROMOS KİLİSESİ, İBRAHİM CAMİ, İBRAHİM ANITI		YAPIM TARİHİ		YAPIM		BİNLİHMİR		GÜNÜMÜZDEKİ İŞLEVİ	
TESCİL DURUMU		TESCİLLİ		TESCİL TARİHİ		30.11.1939		KARAR NO		131		GRUP		1	
KÜLTÜR DÖNEMİ		BİZANS		KÜLTÜR DÖNEMİ		BİZANS		TEKNİK DONATI		ELEKTRİK		KANALİZASYON		DOĞALGAZ	
TASFIYICI SİSTEM		KARFAS		ORTU MALZEMESİ		KORUNMA DURUMU		DİĞER YAPILAR		YAZIT PLANI		YAZIT PLANI		YAZIT PLANI	
YAZIT PLANI		YAZIT PLANI		YAZIT PLANI		YAZIT PLANI		YAZIT PLANI		YAZIT PLANI		YAZIT PLANI		YAZIT PLANI	

Şekil 4. Envanter fişi 2 (KMKM tasarımı)

KÜLTÜR VARLIKLARI ENAVANTERİ		PAFTA NO		İL		İSTANBUL		ESKİ ADA		HARİTA NO		C21B04B1A		ENVANTER NO	
323		İLÇE		FATİH		YEDİKULE		ESKİ PARSEL		HARİTA ÖLÇEĞİ		1:1000		22504	
1272		ADRES		İBRAHİM İLYAS BEY CAD. MÜHENDİS ALI SK. NO 1		KADASTRO		ADANA		X KOORDİNATI		28,92860555		Y KOORDİNATI	
PARSEL		İLİŞKİLİ ENAVANTER NO		24927_25000_25005_25499_25501_25503_25504_25507_25536		GÜNÜMÜZDEKİ İŞLEVİ		KALINTI		BAK. SORUMLU KUR.		VAKİF		22504	
ANTIN ADI		STODİOS MANASTIRI - KİLİSE, İBRAHİM İLYAS BEY KÜLLİYESİ - CAMİ		DİĞER ADI		İOANNES PRODROMOS KİLİSESİ, İBRAHİM CAMİ, İBRAHİM ANITI		YAPIM TARİHİ		YAPIM		BİNLİHMİR		GÜNÜMÜZDEKİ İŞLEVİ	
TESCİL DURUMU		TESCİLLİ		TESCİL TARİHİ		30.11.1939		KARAR NO		131		GRUP		1	
KÜLTÜR DÖNEMİ		BİZANS		KÜLTÜR DÖNEMİ		BİZANS		TEKNİK DONATI		ELEKTRİK		KANALİZASYON		DOĞALGAZ	
TASFIYICI SİSTEM		KARFAS		ORTU MALZEMESİ		KORUNMA DURUMU		DİĞER YAPILAR		YAZIT PLANI		YAZIT PLANI		YAZIT PLANI	
YAZIT PLANI		YAZIT PLANI		YAZIT PLANI		YAZIT PLANI		YAZIT PLANI		YAZIT PLANI		YAZIT PLANI		YAZIT PLANI	

Şekil 5. Envanter fişi 3 (KMKM tasarımı)

Projenin elde edilen en önemli kazanım, kamuda olması gereken “kurumsal hafıza”nın oluşturulmasıdır. Kamuda üretilen projelerin ve/veya çıktılarının uzun vadede devam ettirilebilir, kalıcı ve güncellenebilir olması kaçınılmazdır/gerekliktir. Projenin gerek planlama gerek uygulama aşamalarında, yerel yönetimlerin bu konudaki sorumluluğu ve rolü göz önünde bulundurulmuştur. Yapılan çalışmaların yıllar içinde kaybolması, paylaşılmaması veya güncelliğini yitirmesi gibi nedenlerle çok sayıda proje verimsiz olmakta; bu durum, kamu kaynaklarının doğru kullanılmaması ve benzer projelerin tekrar edilmesi sonucunu doğurmaktadır.

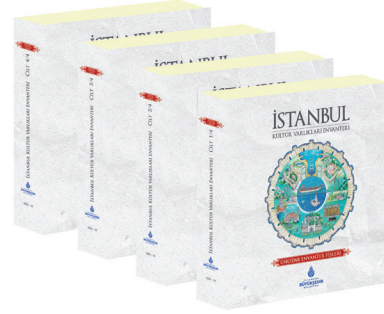
İstanbul Kültür Varlıkları Envanteri Projesi, bu kriterlerin her aşamada titizlikle ele alındığı, verilerin nasıl paylaşılacağı ve uzun vadede nasıl güncelleneceği baştan programlanan bir projedir. Ayrıca, projenin “bütüncül” yaklaşımı ve kenti bütün ilçeleriyle, aynı standartlarda ele alan çalışma yönteminin özellikle koruma projelerinde yaygın olarak rastlanan uyumsuzlukların çözümünde etkili olması beklenmektedir. Planlama sürecinde, alınan kararların birbirleriyle çelişmesi veya koruma perspektifinin göz ardı edilmesi nedeniyle farklı ölçeklerde yaşanan sorunlar, tek ve ortak bir veri tabanının esas alınmasıyla en aza indirgenebilir. Doğru ve güncel bilgi kaynağının kullanılması, bundan sonraki bütün proje/uygulama süreçleri için önemli bir kazanım olacaktır.

Projenin önemli artlarından biri de, disiplinlerarası çalışma yönteminin benimsenmiş olmasıdır. Koruma, mutlaka konunun aktörlerinin, uzmanlıklarını doğrultusunda bir arada çalışmasını gerektiren bir bilim dalıdır. Projenin her aşamasında disiplinlerarası çalışma, doğru planlama ve işbölümünün önemi ve gerekliliği deneyimlenmiştir. Proje kapsamında çalışan ekip, koruyucu envanter konusunda önemli bir deneyim kazanmıştır. Gerek işin planlanması gerek literatür araştırmaları gerekse alan çalışmaları esnasında proje ekibinin farklı türlerde kültür varlıklarının nasıl ele alınacağı konusunda yetişmesi sağlanmıştır. Ayrıca, başka meslek gruplarıyla birlikte çalışma pratiği elde edilmiştir. Proje süreci, ekipteki kişilerin mesleki donanımının artmasına da katkı sağlamıştır.

SÜLEYMANİYE DÜNYA MİRASI ALANI

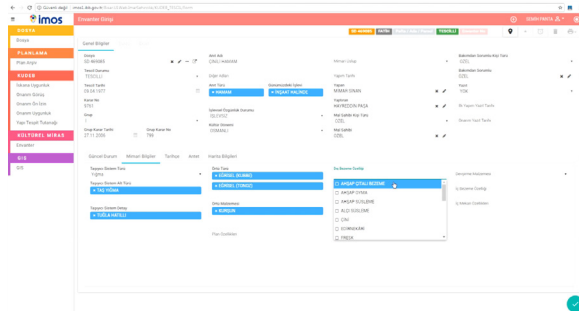
Şekil 8. Analizlere göre hazırlanan Süleymaniye Dünya Mirası Alanı posterini (Y. Mimar Semih Panta ve Mimar Zübeyde Kaan tarafından hazırlanmıştır)

Şekil 9. İstanbul Envanteri Kitap Serisi kapak biçimi (Kitapların kapagında, minyatür sanatçısı Nilgün Genç'in "Asya'dan Avrupa'ya İstanbul" adlı eseri kullanılmıştır.)

Şekil 10. Envanter çalışmaları için geliştirilen yazılımda verilerin sayısal ortamda kaydedilmesi ve sorgulanabilmesi mümkündür.

Şekil 11. Yazılımda, hâlihazır harita üzerine tescilli kültür varlığının sınırlarını işaretlenmekte; böylece gerçek mekânsal veri, hem geometrisi hem de koordinatlarıyla kaydedilmektedir.